

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

JUS PUNIENDI. ASPECTE ACTUALE DE FILOSOFIE JURIDICĂ

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Copoeru Ion**

**Student-doctorand:
Iana (Dumitrache) Solange Ingrid Marina**

2022

Cuprins

Lista figurilor	4
Introducere	6
I. Articulațiile moderne ale Pedepsei statale: <i>Hart–Fuller debate</i> și binomul Lege–Morală	16
1.1. Contextul dezbaterii	16
1.2. Dezbaterea modernă privind separația Legii de Morală	23
1.2.1. Separația dintre Lege și Morală.....	26
1.2.2. Considerații privind fundamentarea și adoptarea legii. Legea și Legea bună.....	29
1.2.3. Moralitatea implicită (internă) a Legii	31
1.2.4. Moralitatea externă a Legii.....	34
1.2.5. Respectul datorat Legii.....	36
1.2.6. Interpretarea Legii ca problemă de responsabilitate.....	38
1.2.7. Teoria interpretativă modernă (<i>Modern Interpretivism</i>). Teoria reconstrucției și „ <i>the one law principle</i> ”	42
1.2.8. „ <i>Dworkin's Fallacy</i> ” și „ <i>The Regress Argument</i> ” sau Paradoxul interpretării....	46
II. Evoluția și confruntările fundamentelor moderne ale pedepsei	50
2.1. Postmodernismul și efectele sale asupra gândirii juridice	50
2.1.1. Direcțiile de manifestare ale postmodernismului în drept.....	52
2.1.2. Interpretarea juridică în viziune postmodernă.....	53
2.1.3. Interpretarea – activitate parazitara față de înțelegere.....	55
2.1.4. Mișcarea „Drept și literatură” și FASP	58
2.1.5. Foucault și fundamentele cunoașterii juridice	61
2.1.6. Efectele postmodernismului asupra gândirii juridice	63
2.1.7. Contracararea și integrarea efectelor postmodernismului	67
2.1.8. Revirimentul realismului moral: Martinez, Michael Moore și David O. Brink ..	69
2.1.9. Legea în perspectivă actuală.....	74
2.2. Provocările neuroștiințelor la adresa Legii și sistemului normativ	76
2.2.1. Influența cercetărilor științifice actuale asupra gândirii filosofice privind liberul arbitru.....	84
2.2.2. Filosofia experimentală și liberul arbitru în accepțiunea omului obișnuit	85
2.2.3. Efectele cercetărilor din domeniul neuroștiințelor și psihologiei sociale asupra modului de înțelegere și aplicare a dreptului	88
III. <i>Jus puniendi</i> în contextul actual	96

3.1. Definiția pedepsei	97
3.2. Moralitatea (de principiu) a Pedepsei	100
3.2.1. Hart și teoria mixtă privind pedeapsa	100
3.2.2. Doctrina „ <i>fair play</i> -ului” și dezbaterile provocate de aceasta	105
3.2.3. „ <i>Communicative theory of punishment</i> ”	113
3.2.4. „ <i>Embodied social justice</i> ” și justiția relațională	114
3.2.5. Mecanismul de aplicare a pedepselor din perspectiva psihologiei evoluționiste și neuroștiințelor	121
3.2.6. Moralitatea (de principiu) a pedepsei din perspectiva unei re-lecturări a moralei kantiene.....	127
IV. Limitele conceptului punitiv actual.....	132
4.1. Pedeapsa cu moartea.....	132
4.2. Pedepsirea persoanei juridice	142
4.3. Pedepsirea inteligenței artificiale – o temă under construction.....	152
V. Importanța receptării aspectelor actuale de filosofie juridică privind pedeapsa în plan intern	167
5.1. Restabilirea respectului cetățeanului față de sistemul juridic.....	167
5.1.1. Scurt excurs în dreptul comunist din România.....	167
5.1.2. Condamnarea simbolică a comunismului ca formă de reinstituire a respectului cetățeanului față de Lege	173
5.1.3. Echilibrul instituțional și justiția penală	176
5.1.4. Relevanța teoriilor privind interpretarea juridică pentru sistemul sancționatoriu intern.....	182
5.2. Exigența conștientizării active a limitelor Legii și instrumentului punitiv.....	187
Concluzii.....	192
Bibliografie.....	197

Cuvinte cheie

jus-puniendi, modernitate, lege, morală, validitate, legitimitate, interpretare, pedeapsă, retro-modernitate

Rezumat

Hegel este cel care afirmă că: „Teoria pedepsei este una dintre materiile în care știința pozitivă a dreptului modern a avut soarta cea mai rea, deoarece în această teorie intelectul nu este suficient, ci trebuie în mod esențial să se recurgă la concept”.

Îmbrățișând teza hegeliană potrivit căreia diferitele considerații privind *pedeapsa* ca fenomen, raportul său cu conștiința victimei și urmările acesteia asupra reprezentării celui pedepsit reprezintă *modalități* ale pedepsei, care presupun înainte de toate dovada că pedeapsa este în și pentru sine *justă* – așadar o validare a însăși ideii de a o aplica –, lucrarea de față își propune să reflecte modul în care această justificare a pedepsei este abordată în mediul academic contemporan al filosofiei morale, politice și juridice. Subiectul se află la confluența acestor domenii, întrucât *Justiția*, aplicabilă în context statal, este în egală măsură un concept politic și moral, existând, așa cum o exprimă Robert Nozick în cartea sa *Anarchy, State and Utopia*, o continuitate între filosofia morală și filosofia politică¹.

Definit de filosofia juridică atât în termeni de *putere/capacitate* a Statului (cunoscută inclusiv ca *potestas criminalis*), cât și de *drept (subiectiv)* al acestuia de a aplica pedepse, *JUS PUNIENDI* se impune a fi diferențiat de *jus poenale*, care reprezintă dreptul său *obiectiv*, suma de reguli privind faptele penale, regulile procedurale și tipurile de pedepse aplicabile în cadrul Dreptului penal (*Legea penală lato sensu*). Derivat din conceptul de *suveranitate*², în baza contractului social care-i conferea Statului dreptul de a

¹ Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, New York, Basic Book, 1974, pag. 6: „Moral philosophy sets the background for, and boundaries of, political philosophy. What persons may and may not do to one another limits what they may do through the apparatus of a state, or do to establish such an apparatus. The moral prohibitions it is permissible to enforce are the source of whatever legitimacy the state’s fundamental coercive power has. (Fundamental coercive power is power not resting upon any consent of the person to whom it is applied.) This provides a primary arena of state activity, perhaps the only legitimate arena. Furthermore, to the extent moral philosophy is unclear and gives rise to disagreements in people’s moral judgments, it also sets problems which one might think could be appropriately handled in the political arena”.

² Pentru o perspectivă istorică asupra noțiunii de *jus puniendi* a se vedea, de exemplu, Livia Horgos, *Thoughts about the Definition of Ius Puniendi in Legal Theory*, în *Belügyi Szemle*, 2021, Special Issue 1, <http://real.mtak.hu/125088/1/HorgosBelugyiSzemle2021.eviSPEC1.szam9-19.pdf> (ultima vizualizare 10.12.2021).

considera anumite conduite ca fiind condamnabile și de a le sancționa, *jus poenale* este doar un corolar al *JUS PUNIENDI*³.

Caracterul derivat al *dreptului* Statului de a aplica pedepse din *puterea/capacitatea* acestuia rezultă din chiar înțelesul hobbesian al *dreptului* de a pedepsi, care, în principiu, ca drept de autoconservare, aparține tuturor ființelor umane și pe care suveranul îl dobândește numai prin intermediul statului, ca urmare a caracterului superior al acestuia (*Imperium*) și a dreptului, dar și obligației sale de a-și proteja cetățenii (*jus eminens*). De asemenea, caracterul de gen proxim al *JUS PUNIENDI* față de *jus poenale* se poate deduce inclusiv din transpunerea acestui mecanism la nivel supra-statal, unde capacitatea de a aplica pedepse este transferată unui organism internațional care deține autoritatea de a exercita acest drept.

Pe de altă parte, este cunoscut faptul că răspunderea juridică civilă și cea penală au evoluat împreună și fără vreo delimitare clară între noțiuni până după revoluția franceză, când s-au desprins și cristalizat ca și concepții juridice distincte. Iar, în prezent, există o tendință de reapropiere a acestor domenii, înregistrată în sistemul de drept anglo-saxon (*Common law*), care prevede acordarea de *despăgubiri punitive* (*punitive damages*), în cazul faptelor juridice ilicite intenționate, sau cazurilor de violare a unei obligații fiduciare, dar și în materie contractuală, sau în anumite cazuri de neglijență. Acest tip de despăgubiri civile excepționale au menirea de a reface legătura dintre Lege și Morala publică și *împiedică osificarea acesteia într-un discurs tehnic de control*⁴.

Ținând cont de toate aceste argumente, *justificarea* pedepsei aplicate de Stat, respectiv răspunsul la întrebarea *Ce anume justifică practica generală a pedepsei?*⁵, nu pot

³ Caracterul derivat al *jus poenale* din *jus puniendi* este împărtășit de majoritatea doctrinei. A se vedea, în acest sens, *Philosophical Foundations of International Criminal Law: Correlating Thinkers*, Morten Bergsmo and Emiliano J. Buis (editors), Torkel Opsahl Academic Epublisher, Brussels, 2018, pag. 414, <https://www.toaep.org/ps-pdf/34-bergsmo-buis> (ultima vizualizare 10.12.2021).

⁴ A se vedea, în acest sens, Marc Galanter și David Luban, *Poetic justice: punitive damages and legal pluralism*, în *American University Law Review*, nr. 4, Summer 1993, pag. 1393-1463, unde, la pag. 1461, se menționează următoarele: „Punitive damages (...) help to maintain the connection of law with public morality and keep law from ossifying into a merely technical discourse of control. Punitive damages help ensure that economically formidable offenders do not enjoy the benefits of wrongdoing beyond the reach of the law. They serve vital retributive and preventative functions.”, <https://digitalcommons.wcl.american.edu/aulr/vol42/iss4/5/> (ultima vizualizare 10.12.2021).

⁵ Întrebare lansată de H.L.A. Hart în cartea sa *Punishment and Responsibility. Essay in the Philosophy of Law*, Second Edition, Oxford University Press, 2008.

fi formulate fără apel la noțiuni cu sferă mai largă decât juridicul, pe care dreptul pozitiv se fundamentează, respectiv acelea de: (i) *Lege/ Lege bună* (în termenii profesorului Lon L. Fuller) și relația dintre Lege și Morală, (ii) *interpretare juridică* (concept cu relevanță atât din perspectiva adoptării, cât și din cea a aplicării legii și, implicit, a pedepsei), (iii) *adevăr, violență, liberalism și democrație*.

În consecință, am ales ca punct de plecare al tezei dezbaterea Hart–Fuller privind relația dintre Drept și Morală, întrucât această *querelle universitaire*⁶ a relevat tocmai necesitatea abordării *pedepsei* pornind de la conceptele amintite, în contextul cărora se cristalizează și care îi servesc drept fundament.

Plecând de la cele expuse mai sus, structura tezei a fost concepută de maniera următoare:

Capitolul I al tezei formulează, pornind de la perspectivele deschise de dialogul dintre H.L.A. Hart și Lon L. Fuller, *articulațiile moderne ale pedepsei*, pe care le-am identificat a fi: *Legea/Legea bună și Morala*, fundamentate și adoptate în *câmpul moralității interne* și a celei *externe* a Legii, *respectul datorat Legii și interpretarea* acesteia ca problemă de *responsabilitate*.

În capitolul II sunt schițate evoluția și confruntările fundamentelor moderne ale pedepsei cu deconstrucția postmodernă și provocările din domeniul neuroștiințelor și modul în care *Legea în viziunea modernității clasice* s-a transformat sub efectul curenților postmoderne, ajungând la *actuala sa configurație*.

Capitolul III trasează imaginea lui *JUS PUNIENDI* în contextul actual, prin trecerea în revistă a principalelor teorii în materie, respectiv: Hart și *teoria mixtă* privind pedeapsa, doctrina „*fair play*-ului” și dezbaterile pe care le-a generat, „*communicative theory of punishment*”, „*embodied social justice*” și justiția relațională. Odată conturată, această reprezentare a fost supusă testului psihologiei evoluționiste și neuroștiințelor, pe care s-a dovedit că-l poate trece fără dificultăți în stadiul curent al respectivelor cercetări. De

⁶ Utilizarea metaforică a termenului *gâlceavă* în forma sa în limba franceză intenționează să facă trimitere la punctul culminant al *certei dintre antici și moderni*, care a dat naștere cuvântului *modernism*, folosit pentru prima dată în Europa în primele decenii ale secolului al XVIII-lea. Această analogie este dată de semnificația pe care o constituie, în opinia mea, dezbaterea Hart–Fuller pentru articularea modernă a noțiunii de pedeapsă statală.

asemenea, în virtutea caracterului său eminent retributivist, după o relecturare a tezei kantiene, viziunea prezentă asupra pedepsei și-a reconfirmat moralitatea de principiu, care îi îndreptățește aplicabilitatea.

Capitolul IV abordează subiectul *limitelor* conceptului punitiv actual, care sunt reprezentate, pe de-o parte, de persistența în vocabularul juridic a *pedepsei cu moartea* – ca „imposibilitate a oricărui calcul” în fața finitudinii ființei umane –, reflectând rezistența Legii de a-și restrânge câmpul de aplicabilitate, iar, pe de altă parte, de tendința acesteia de a-și extinde sistemul normativ și aparatul punitiv către domenii noi, cum ar fi pedepsirea persoanelor juridice, sau inteligenței artificiale, revelându-și, astfel, natura sa *elastică*.

Capitolul V vorbește despre importanța receptării aspectelor actuale de filosofie juridică privind pedeapsa în plan intern.

Astfel, urmărind, pe parcursul tezei (în intervalul ales al expunerii, cuprins între a doua jumătate a secolului XX și prezent), modul în care gândirea filosofico-juridică modernă, inclusiv în formula sa *post-*, a abordat noțiunea de *pedeapsă statală* (*JUS PUNIENDI*), am putut identifica o evoluție a tratării subiectului care poate fi redată, pe scurt, după cum urmează:

Într-o primă etapă, preocuparea doctrinei a fost centrată pe ideea de *justificare* a pedepsei, începând cu Hart și teoria mixtă și continuând cu doctrina „*fair play*-ului” și dezbaterile provocate de aceasta. Justificarea ideii de pedeapsă – pornind de la principii precum demnitatea morală a agentului individual sau protecția legală în termeni de „*fair*” – și identificarea funcțiilor acesteia a reprezentat, însă, în egală măsură, o modalitate de trasare a limitelor puterii suverane, care urma tradiția beccariană și pe cea a discipolului său Jeremy Bentham. Legitimarea actului pedepsei era menită să determine inclusiv condițiile în care exercițiul acestui drept se poate manifesta fără a provoca o reacție la adresa puterii statale care o impune și o aplică.

Ulterior, sub influența discursului critic, sociologiei juridice și a gândirii postmoderne se conturează o direcție *fin-de-siècle* a penologiei, aflată în plină construcție, orientată în sensul investigării în special a *ceea ce determină/generează* aplicarea unei pedepse⁷, cum se manifestă și ce efecte produce aceasta, respectiv a felului în care practicile

⁷ Ilustrativă, în acest sens, este, de exemplu, cartea lui Michel Foucault, *Surveiller et punir : Naissance de la prison*, Edition Gallimard, 1975, care, la pag. 22, trasează următoarea regulă generală: „Ne pas centrer l'étude

punitiv s-au reflectat în mentalitatea colectivă, reprezentă de curente precum *communicative theory of punishment, embodied social justice* și *justiția relațională*, care abordează pedeapsa ca pe o funcțiune socială complexă.

Ca o manifestare a ceea ce numeam *Lege elastică*, în cadrul actualei tendințe se poate observa inclusiv o preocupare de natură axiologică, de sondare a modului în care sistemul punitiv vorbește despre noi, în termeni de umanitate și valori umane, în contextul în care *Legea*, devenită obiect de studiu al *Științei*, se extinde asupra unor noi domenii pe care aceasta le stăpânește deja. Iar finalitatea acestei preocupări, exprimată sau doar implicită, este *înțelegerea pedepsei*, nu doar pe baza evaluării practicii și instituțiilor penale, ci printr-o abordare multidisciplinară, o recompunere a unei imagini pe baza unor fragmente, un *kaleidoscop*.

În concluzie pornind de la întrebarea *Ce mai urmează după post-modernism?*, teza reflectă tendința actuală de *retro-modernitate* a teoriilor privind pedeapsa, pe care am definit-o, pe scurt, ca *libertatea de a manipula, dezvolta și transpune concepte, idei, teorii ale modernității în combinații diverse, rezultând în constructe adaptate actualei complexități a dreptului, fără abandonarea, însă, a paradigmei clasice a gândirii juridice*.

Această *retro-modernitate* a gândirii filosofico-juridice nu are nimic în comun cu ceea ce Jean Baudrillard, în *Simulacre și simulare*⁸, descrie prin *retro* ca fiind o demitologizare a trecutului, o formă de manifestare a simulării în lumea actuală a virtualității, o fetișizare a istoriei. Dimpotrivă, este vorba în această mișcare de un curent viu, în cadrul căruia, metaforic vorbind, *se recroiesc pantalonii evazați ai filosofiei ca o reacție la hainele cele noi ale împăratului din practica justiției*.

des mécanismes punitifs sur leurs seuls effets « répressifs », sur leur seul côté de la sanction », mais les replacer dans toute la série des effets positifs qu'ils peuvent induire, même s'ils sont marginaux au premier regard. Prendre par conséquent la punition comme une fonction sociale complexe.”

⁸ A se vedea, în acest sens, Jean Baudrillard, în *Simulacre și simulare*, traducere de Sebastian Big, Idea Design & Print, Cluj, 2008.

Bibliografie

- Alston, William P., *A realist conception of truth*, Cornell University Press, 1996
- Ambos, Kai, *Punishment without a Sovereign? The Ius Puniendi Issue of International Criminal Law: A First Contribution towards a Consistent Theory of International Criminal Law*, Oxford Journal of Legal Studies, nr. 2, 2013, <https://academic.oup.com/ojls/article-abstract/33/2/293/1547139> (ultima vizualizare 10.12.2021)
- Anderson, Nathaniel E. și Kiehl, Kent A., *Re-wiring Guilt: How Advancing Neuroscience Encourages Strategic Interventions Over Retributive Justice*, Frontiers in Psychology, martie 2020, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00390/full> (ultima vizualizare 18.03.2021)
- [Aplicarea pedepsei cu moartea la nivel mondial după țară - Wikipedia](#) (ultima vizualizare 29.06.2021)
- Arendt, Hannah, *Le Totalitarisme*, Edition Gallimard, Paris, 2002
- Aristotel, *Etica Nicomahică*, (Trad. de Stella Petecel), Editura Iri, București, 1998
- Arpaly, Nomy, *Unprincipled Virtue. An inquiry into moral agency*, Oxford University Press, 2003
- Baer, Miriam H., *Corporate Criminal Law Unbounded*, Oxford Handbook of Prosecutors and Prosecution (Wright, Levine & Gold, eds., 2021), (Chapter 23, Forthcoming). Brooklyn Law School, Legal Studies Paper nr. 663, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3774226 (ultima vizualizare 03.12.2021)
- Barclay, Pat și Van Vugt, Mark, *The evolutionary psychology of human prosociality: Adaptations, byproducts, and mistakes*, Oxford library of psychology. The Oxford handbook of prosocial behavior, Oxford University Press, 2015, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195399813.013.029> (ultima vizualizare 28.12.2020)
- Baudrillard, Jean, *Simulacre și simulare*, traducere de Sebastian Big, Idea Design & Print, Cluj, 2008
- Baumeister, Roy F., Lau, Stephan, Maranges, Heather M. și Clark, Cory J., *On the Necessity of Consciousness for Sophisticated Human Action*, Frontiers of Psychology, 2018, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.01925/full> (ultima vizualizare 16.02.2021)
- Bădescu, Valentin-Stelian și Done, Liviu, *Unele considerații privind dreptul penal românesc în perioada regimului comunist. Tranziția postcomunistă și reconstrucția justiției române. Poziții actuale privind identitatea națională și procesul integrării*

europene, Acta Universitatis George Bacovia. Juridica, vol. 8, Issue 2, 2019, https://www.ugb.ro/Juridica/Issue16ROEN/1_Dreptul_penal_romanesc_in_perioada_regimului_comunist.Partea_II.Badescu.RO.pdf (ultima vizualizare 07.12.2020)

Bechtel, William și Mundale, Jennifer, *Multiple realizability revisited: linking cognitive and neural states*, 1999, https://www.researchgate.net/publication/246902951_Multiple_Realizability_Revisited_Linking_Cognitive_and_Neural_States (ultima vizualizare 12.03.2021)

Bentham, Jeremy, *Rationale of Punishment*, 1830, <https://archive.org/details/therationaleofpu00bentuoft> (ultima vizualizare 30.11.2020)

Bix, Brian, *Michael's Moore Realist Approach to Law*, University of Pennsylvania's Law Review, 1992, https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3695&context=penn_law_review (ultima vizualizare 05.10.2020)

Bлага, Lucian, *Trilogia culturii*, Editura Humanitas, 2018

Bobbitt, Philip Chase, *Reflections Inspired by My Critics*, Columbia Law School Faculty Scholarship, 1994, https://scholarship.law.columbia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2126&context=faculty_scholarship (ultima vizualizare 04.12.2020)

Boldur-Lătescu, Gheorghe, *Genocidul comunist în România*, vol. I, 1992; vol. II, 1994; vol. III, 1998; vol. IV – în colaborare cu Filip-Lucian Iorga, 2003, Editura Albatros, București

Bourdieu, Pierre, *L'essence du néolibéralisme. Qu'est-ce que le néolibéralisme ? Un programme de destruction des structures collectives capables de faire obstacle à la logique du marché pur*, Le Monde diplomatique, martie 1998, <https://www.monde-diplomatique.fr/1998/03/BOURDIEU/3609> (ultima vizualizare 08.12.2020)

Bowles, Samuel și Gintis, Herbert, *A Cooperative Species: Human Reciprocity and Its Evolution*, Princeton University Press, New Jersey, 2011

Bradley, Bryan, *Postmodernism and the rationalization of liberal legal culture*, Discussion paper D98-9, Eco-Research Chair of Environmental Law and Policy, University of Victoria, august 1998, <http://www.polisproject.org/Discussion%20Papers/D98-9-PoMoLiberalLegalCulture.pdf> (ultima vizualizare 04.12.2020)

Bradley, Gerard, *Retribution and the Secondary Aims of Punishment*, American Journal of Jurisprudence nr. 44/1999, Notre Dame Law School Legal Studies Research Paper No. 1718, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2990591 (ultima vizualizare 27.10.2020)

Brink, David O., *Legal Theory, Legal Interpretation, and Judicial Review*, Philosophy & Public Affairs, vol. 17, nr. 2, Spring, 1988,

<https://davidobrink.com/sites/default/files/publications/LegalTheoryLegalInterpretationJudicialReview.pdf> (ultima vizualizare 01.12.2020)

Buell, Samuel W., *The Blaming Function of Entity Criminal Liability*, Indiana Law Journal, vol. 81, issue 2, 2006, https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2791&context=faculty_scholarship (ultima vizualizare 02.12.2021)

Cadet, Isabelle, *Le devoir de vigilance des entreprises françaises : la création d'un système juridique en boucle qui dépasse l'opposition hard law et soft law*, 12ème Congrès du RIODD : « Quelles responsabilités pour les entreprises ? », Paris Université Dauphine, 19-20 octobre 2017, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02000819/document> (ultima vizualizare 02.12.2021)

Cane, Peter, *Responsibility in Law and Morality*, Oxford Hart Publishing, 2002

Carlsmith, Kevin M. și Darley, John M., *Psychological Aspects of Retributive Justice*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1031193 (ultima vizualizare 03.01.2021)

Caruso, Gregg D., *Consciousness, Free Will, and Moral Responsibility*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2888513 (ultima vizualizare 16.02.2021)

Cazul *Phineas P. Gage* – 1948, <https://www.verywellmind.com/phineas-gage-2795244> (ultima vizualizare 18.03.2021)

Cazul *Charles Whitman (Texas Tower shooting of 1966)*, <https://www.britannica.com/event/Texas-Tower-shooting-of-1966> (ultima vizualizare 18.03.2021)

Cazul *United States vs. Hinckley* – 1982, <https://casetext.com/case/us-v-hinckley> (ultima vizualizare 18.03.2021)

Cazul *Roper vs Simmons (543 U.S. 551)*, 2005, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/543/551/> (ultima vizualizare 18.03.2021)

Cazul *Trustees of Dartmouth College v Woodward* – 1819, <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/729/dartmouth-college-v-woodward> (ultima vizualizare 02.12.2021)

Cazul *United States v. Arthur Andersen LLP*, <https://caselaw.findlaw.com/us-5th-circuit/1378395.html> (ultima vizualizare 02.12.2021)

Cazul *United States v. KPMG LLP*, <https://casetext.com/case/us-v-kpmg-llp-2> (ultima vizualizare 02.12.2021)

Cazul *New York Central & Hudson Railroad Co. v. United States* – 1909, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/212/481/> (ultima vizualizare 02.12.2021)

Cazul *Serious Fraud Office v Standard Bank*, Decizia din 30 noiembrie 2015, [SFO v Standard Bank \(judiciary.uk\)](#) (ultima vizualizare 02.12.2021)

Călinescu, Matei, *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*, Duke University Press, 1987

Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, ediția a II-a revăzută și adăugită, (Trad. de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu), Editura Polirom, Iași, 2005

Chapon, Sandrine, *La peine capitale aux États-Unis à la croisée de la fiction à substrat professionnel et de la source : une étude comparative*, La Revue Geras, 2011, <https://journals.openedition.org/asp/2493?lang=en> (ultima vizualizare 04.12.2020)

Chopra, Samir și White, Laurence F., *Artificial Agents: Philosophical and Legal Perspectives*, [Microsoft Word - Chapter1.doc \(psu.edu\)](#) (ultima vizualizare 27.12.2021)

Chopra, Samir și White, Laurence F., *A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents*, University of Michigan Press, iulie 2011

Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România (Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, editori), Raport Final (în continuare CPADCR, Raport final), https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/article/RAPORT%20FINAL_%20CADCR.pdf (ultima vizualizare 07.12.2020)

Comisia Europeană, *Comunicare către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind Inteligența artificială pentru Europa*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52018DC0237> (ultima vizualizare 27.12.2021)

Comisia Europeană în colaborare cu statele membre, *Coordinated Plan on Artificial Intelligence 2021 Review*, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/coordinated-plan-artificial-intelligence-2021-review> (ultima vizualizare 05.01.2022)

Cross, Rupert, *Evidence*, London Butterworths & Co, 1958

Dagger, Richard, *Punishment as Fair Play*, Springer Science - Business Media B.V., 12 noiembrie 2008, <https://www.sjsu.edu/people/rita.manning/courses/292/s1/daggar.pdf> (ultima vizualizare 27.10.2020)

[Death Penalty | Amnesty International](#) (ultima vizualizare 29.06.2021)

Decizia nr. 390 din 8 iunie 2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 881-889 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, precum și a Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 90/2018 privind unele măsuri pentru operaționalizarea Secției pentru investigarea infracțiunilor din justiție, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 612 din 22 iunie 2021

Decret-Lege nr. 6 din 7 ianuarie 1990 pentru abolirea pedepsei cu moartea, pentru modificarea și abrogarea unor prevederi din Codul penal și alte acte normative, publicat în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 4 din 8 ianuarie 1990

Dennett, Daniel, *The Self and Its Brain: An Argument for Interactionism by Karl R. Popper and John C. Eccles*, *The Journal of Philosophy*, vol. 76, nr. 2, februarie 1979, https://www.researchgate.net/publication/274266408_The_Self_and_Its_Brain_An_Argument_for_Interactionism (ultima vizualizare 02.02.2021)

Dennett, Daniel, *Brainstorms, Philosophical Essay on Mind and Psychology*, Bradford Books, 1981

Dennett, Daniel, *Precis of The Intentional Stance*, Behavioral and Brain Sciences, 1988, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1026.2283&rep=rep1&type=pdf> (ultima vizualizare 27.12.2021)

De Quervain, Dominique și alții, *The neural basis of altruistic punishment*, *Science*, nr. 5688, 2004, https://www.econ.uzh.ch/dam/jcr:ffffff-9758-127f-0000-000015633e5e/Altruistic_Punishment.pdf (ultima vizualizare 03.01.2021)

Derrida, Jacques, *Force de loi. Le fondement mystique de l'autorité*, Edition Galilée, Paris, 1994

Derrida, Jacques, *Otobiographies. Declaration d'indépendance. L'enseignement de Nietzsche et la politique du nom propre*, Edition Galilée, Paris, reeditare din 2008

Derrida, Jacques, *The death penalty*, vol. I, The University of Chicago Press, 2014

Derrida, Jacques și Roudinesco, Élisabeth, *De quoi demain... Dialogue*, Fayard Galilée, Paris, 2001

Diamantis, Mihailis E. și Laufer, William S., *Prosecution and Punishment of Corporate Criminality*, *Annual Review of Law and Social Science*, vol. 15, 2019, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3297762 (ultima vizualizare 03.12.2021)

Diamantis, Mihailis, *Clockwork Corporations: A Character Theory of Corporate Punishment*, *Iowa Law Review*, 507, 2018, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3057313# (ultima vizualizare 02.12.2021)

Diamantis, Mihailis, *Functional Corporate Knowledge*, *William & Mary Law Review*, 319, 2019, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3236254# (ultima vizualizare 02.12.2021)

Diamantis, Mihailis E. și Thomas, Robert W., *But we haven't got corporate criminal law!*, *Journal of Corporation Law*, 43, 2021, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3940447 (ultima vizualizare 03.12.2021)

- Dolinks, David, *Some Thoughts about Retribution*, Etiks, vol. 101, nr. 3, aprilie 1991, <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/293316> (ultima vizualizare 26.10.2020)
- Douglas-Scott, Sionaidh, *The law after modernity*, United Kingdom Hart Publishing Ltd, 2013
- Duff, R. A., *Trials and Punishments*, Cambridge University Press, 1986
- Duff, R. A., *Punishment, Communication and Community*, Oxford University Press, 2001
- Dummett, Michael A. E., *Truth and other enigmas*, Harvard University Press, 1978
- Duvenage, Pieter, *Practical wisdom (PHRONĒSIS) and hermeneutical politics*, Phronimon, vol. 16, nr. 1, 2015, https://www.researchgate.net/publication/330416904_Practical_wisdom_phronesis_and_hermeneutical_politics (ultima vizualizare 08.12.2020)
- Dworkin, Ronald, *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1977
- Dworkin, Ronald, *Philosophy, Morality and Law – Observations prompted by Professor Fuller’s Novel claim*, Penn Law review, vol. 113, 1964-1965, https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6457&context=penn_law_review (ultima vizualizare 25.11.2020)
- Dworkin, Ronald, *Law’s Empire*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, Londra, Anglia, 1977, 1978
- Dworkin, Ronald, *Liberalism, Public and Private Morality*, Stuart Hampshire, Cambridge University Press, 1978
- Elzein, Nadine și Pernu, Tuomas K., *Supervenient Freedom and the Free Will Deadlock*, [file:///D:/User/Desktop/\[0873626X%20%20Disputatio\]%20Supervenient%20Freedom%20and%20the%20Free%20Will%20Deadlock.pdf](file:///D:/User/Desktop/[0873626X%20%20Disputatio]%20Supervenient%20Freedom%20and%20the%20Free%20Will%20Deadlock.pdf) (ultima vizualizare 12.03.2021)
- [European Convention on Human Rights \(coe.int\)](#) (ultima vizualizare 29.06.2021)
- Fehr, Ernst și Gächter, Simon, *Altruistic Punishment in Humans*, ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/11552998_Altruistic_Punishment_in_Humans (ultima vizualizare 28.12.2020)
- Feinberg, Joel, *Doing and Deserving: Essays in the Theory of Responsibility*, 1970, <https://www.scribd.com/document/503244430/Joel-Feinberg-Doing-and-Deserving-Essays-in-the-Theory-of-Responsibility-Princeton-University-Press-1970> (ultima vizualizare 02.12.2021)
- Feldman, Stephen M., *An Arrow to the Heart: the Love and Death of Postmodern Legal Scholarship*, Vanderbilt Law Review, issue 6, 2001, vol. 54, <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1891&context=vlr> (ultima vizualizare 26.01.2022)

- Finnis, John, *Natural Law and Natural rights*, Oxford, Clarendon Press, 1980
- Finnis, John, *Retribution: Punishment's Formative Aim*, American Journal of Jurisprudence, nr. 91, 1999, https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/871/ (ultima vizualizare 27.10.2020)
- Finnis, John, *The Priority of Persons, Intention and Identity*, Collected Essays, vol. II, Oxford University Press, 2011, <https://www.scribd.com/document/191289450/John-Finnis-The-Priority-of-Persons> (ultima vizualizare 02.12.2021)
- Fish, Stanley, *Is there a text in this class?*, Harvard University Press, 1980
- Foucault, Paul-Michel, *Dits et Ecrits*, Edition Gallimard, Paris, 1994
- Freitag, Michel, *Dialectique et société, vol.1 - Introduction à une théorie générale du symbolique*, Montréal, Éditions coopératives Albert Saint-Martin, 1986
- Freud, Sigmund, *Group Psychology and the Analysis of the Ego, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, vol. XVIII (1920-1922): Beyond the Pleasure Principle, Group Psychology and Other Works*, International Psycho-Analytical Press. Pp., Londra și Viena, 1922
- Fried, Itzhak, Haggard, Patrick, He, Biyu J. și Schurger, Aaron, *Volition and Action in the Human Brain: Processes, Pathologies, and Reasons*, The Journal of Neuroscience, 8 noiembrie 2017, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5678016/> (ultima vizualizare 11.02.2021)
- Fuller, Lon L., *Positivism and fidelity to law – A reply to professor Hart*, Harvard Law Review, vol. 71, nr. 4, februarie 1958, <https://people.brandeis.edu/~teuber/Positivism%20and%20Fidelity%20to%20Law%20-%20A%20Reply%20to%20Professor%20Hart.pdf> (ultima vizualizare 13.10.2020)
- Fuller, Lon L., *Positivism and fidelity to law – A reply to professor Hart*, Harvard Law Review, vol. 71, nr. 4, februarie 1958, <http://people.brandeis.edu/~teuber/Positivism%20and%20Fidelity%20to%20Law%20-%20A%20Reply%20to%20Professor%20Hart.pdf> (ultima vizualizare 25.11.2020)
- Fuller, Lon L., *The Morality of Law*, New Haven and London Yale University Press, 1964
- Fuller, Lon. L., *Human Purpose and Natural Law*, The Journal of Philosophy, vol. 53, nr. 22, 1958, https://scholarship.law.nd.edu/nd_naturallaw_forum/28/ (ultima vizualizare 26.11.2020)
- Frydman, Benoît, *Le droit, de la modernité a la postmodernité*, Réseaux, nr. 88-90, 2000, <https://www.philodroit.be/Le-droit-de-la-modernite-a-la?lang=f> (ultima vizualizare 13.10.2020)
- Gadamer, Hans-Georg, *Adevăr și metodă* (Trad. de Gabriel Kohn și Călin Petcana), Editura Teora, București, 2001

Gagné, Gilles, *Les transformations du droit dans la problématique de la transition à la postmodernité*, *Les Cahiers de droit*, vol. 33, nr. 3, septembrie 1992, <https://core.ac.uk/download/pdf/59347103.pdf> (ultima vizualizare 07.12.2020)

Galanter, Marc, *The Modernization of Law*, capitolul 11 al cărții *Modernization*, Basic Books Inc. Publishers, 1966, https://www.academia.edu/884243/The_modernization_of_law (ultima vizualizare 26.01.2022)

Galanter, Marc și Luban, David, *Poetic justice: punitive damages and legal pluralism*, în *American University Law Review*, nr. 4, Summer 1993, <https://digitalcommons.wcl.american.edu/aulr/vol42/iss4/5/> (ultima vizualizare 10.12.2021).

Gallie, W. B., *Essentially Contested Concepts*, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1956, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4984622/mod_resource/content/4/Gallie-Essentially-Contested-Concepts.pdf (ultima vizualizare 02.12.2021)

Garapon, Antoine, *Des crimes qu'on ne peut ni punir ni pardonner*, Edition Odile Jacobe, 2002

Gardner, John, *H.L.A. Hart's Punishment and Responsibility: Introduction to the Second Edition*, 2008, <https://johngardnerathome.info/pdfs/punishmentandresponsibility.pdf> (ultima vizualizare 27.10.2020)

Garland, David, *Punishment and Modern Society*, Chicago: University of Chicago Press, 1990

Gazzinga, Michael S., *The Law and Neuroscience*, *Neuroview*, vol. 60, issue 3, 2008, [https://www.cell.com/neuron/fulltext/S0896-6273\(08\)00895-7?_returnURL=https%3A%2F%2Flinkinghub.elsevier.com%2Fretrieve%2Fpii%2FS0896627308008957%3Fshowall%3Dtrue](https://www.cell.com/neuron/fulltext/S0896-6273(08)00895-7?_returnURL=https%3A%2F%2Flinkinghub.elsevier.com%2Fretrieve%2Fpii%2FS0896627308008957%3Fshowall%3Dtrue) (ultima vizualizare 28.12.2020)

Gholipour, Bahar, *Philosophers and neuroscientists join forces to see whether science can solve the mystery of free will*, 2019, <https://www.sciencemag.org/news/2019/03/philosophers-and-neuroscientists-join-forces-see-whether-science-can-solve-mystery-free> (ultima vizualizare 16.02.2021)

Gilchrist, Gregory M., *The Expressive Cost of Corporate Immunity*, *Hastings Law Journal*, vol. 64, decembrie 2021, <https://hastingslawjournal.org/wp-content/uploads/2014/04/Gilchrist-64.1.pdf> (ultima vizualizare 02.12.2021)

Green, Michael Steven, *Dworkin's Fallacy, or What the Philosophy of Language Can't Teach Us About the Law*, *William & Mary Law School Scholarship Repository*, vol. 89, 2003, <https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1471&context=facpubs> (ultima vizualizare 01.12.2020)

Greene, Joshua D., *The Secret Joke of Kant's Soul*, Moral Psychology, vol. 3, MIT Press, 2007,

<https://static.squarespace.com/static/54763f79e4b0c4e55ffb000c/t/5484abb5e4b0213f74375bce/1417980853923/the-secret-joke-of-kants-soul.pdf> (ultima vizualizare 03.01.2021).

Greene, Joshua și Cohen, Jonathan, *For the law, neuroscience changes nothing and everything*, Philosophical Transactions B (Biology Science), nr. 29, noiembrie 2004, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1693457/pdf/15590618.pdf> (ultima vizualizare 08.01.2021)

Grosescu, Raluca și Ursachi, Raluca, *Justiția penală de tranziție. De la Nurnberg la postcomunismul românesc*, Editura Polirom, Iași, 2009

Grotius, Hugo, *On the Law of War and Peace*, Batoche Books, Kitchner, 2001

Guillome, Gilbert, discursul din cadrul Adunării Generale ONU din anul 2000, <https://www.icj-cij.org/public/files/press-releases/9/2999.pdf> (ultima vizualizare 08.12.2020)

Habermas, Jurgen, *Discursul filosofic al modernității. 12 prelegeri*, (Trad. de Gilbert V. Lepădații (I-IV), Ionel Zamfir (V-VIII), Marius Stan (IX-XII)), Editura All Educațional, București, 2000

Haidt, Jonathan, *The emotional dog and its rational tail: a social intuitionist approach to moral judgment*, Psychological review, nr. 4, 2001, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.124.9206&rep=rep1&type=pdf> (ultima vizualizare 03.01.2021)

Hall, Jerome, *General Principles of Criminal Law*, Indianapolis, The Bobbs-Merrill Company, 1960

Hart, H.L.A., *Are there any natural rights?*, The Philosophical Review, vol. 64, nr. 2, aprilie 1955, <https://pdfs.semanticscholar.org/d326/05a79a65cef46dc2102748acd479aadaea93.pdf> (ultima vizualizare 26.10.2020)

Hart, H.L.A., *Positivism and the separation of Law and morals*, Harvard Law Review, vol. 71, nr. 4, februarie 1958, <https://people.brandeis.edu/~teuber/H.%20L.%20A.%20Hart%20Positivism%20and%20the%20Separation%20of%20Law%20and%20Morals.pdf> (ultima vizualizare 30.11.2020)

Hart, H.L.A., *The concept of Law*, Oxford, Clarendon Press, 1961

Hart, H.L.A., *Punishment and Responsibility. Essay in the Philosophy of Law*, Second Edition, Oxford University Press, 2008, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-0149.1969.tb01474.x> (ultima vizualizare 26.10.2020)

Haynes, John-Dylan, comunicat de presă *EurekaAlert*, https://www.eurekaalert.org/pub_releases/2016-01/c-ub-tbd010416.php (ultima vizualizare 11.02.2021)

Hegel, G.W.F., *Principiile filosofiei dreptului*, (Trad. de Virgil Bogdan și Constantin Floru), Editura Univers Enciclopedic, București, 2015

Hobbes, Thomas, *Leviathan*, ediția Oakeshott, 1960.

Hoskins, Zachary, *The Moral Permissibility of Punishment*, PhD Thesis., Washington University in St. Louis, 2011, "[The Moral Permissibility of Punishment](#)" by Zachary Hoskins (wustl.edu) (ultima vizualizare 26.10.2020)

Hotărârea CJUE în cauzele conexe C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-355/19, C-397/19, [CURIA - List of results \(europa.eu\)](#) (ultima vizualizare 10 ianuarie 2022)

House of Lords/House of Commons Joint Committee, *Draft Bribery Bill, First Report*, cap. 5, iulie 2009, [Joint Committee Reports - Draft Bribery Bill \(parliament.uk\)](#) (ultima vizualizare 02.12.2021)

Hugo, Victor, [Discours de Victor Hugo pour l'abolition de la peine de mort \(gymglish.com\)](#), (ultima vizualizare 29.06.2021)

Hunt, Alan, *The Big Fear: Law Confronts Postmodernism*, McGill Law Journal, 1990, <http://165.22.229.17/wp-content/uploads/pdf/2623788-Hunt.pdf> (ultima vizualizare 15.10.2020)

Hurd, Heidi M., *Expressing Doubts about Expressivism*, University of Chicago Legal Forum, 2005, <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1378&context=uclf> (ultima vizualizare 30.10.2020)

Johnson, Rae, *Embodied Social Justice*, Routledge, 2018, https://books.google.ro/books/about/Embodied_Social_Justice.html?id=iUIwDwAAQBAJ&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (ultima vizualizare 07.12.2020)

Kahan, Dan M., *Between Economics and Sociology: The New Path of Deterrence*, Michigan Law Review, vol. 95, issue 8, 1997, <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3996&context=mlr> (ultima vizualizare 02.12.2021)

Kahneman, Daniel, *Thinking fast and slow*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2011

Kant, Immanuel, *Critica rațiunii practice*, (Trad. de Traian Brăileanu), Editura Paideia, București, 2003

Kant, Immanuel, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, (Trad. de Filotheia Bogoiu, Valentin Mureșan, Miki Ota, Radu Gabriel Pârvu), Editura Humanitas, București, 2007

Kant, Immanuel, *Metafizica moravurilor*, Ediția a III-a revizuită și adăugită, (Trad. de Rodica Croitoru), Editura Antet, București, 2013

Kaufman, Scott Barry, *The Neuroscience of Free Will: A Q&A with Robyn Repko Waller*, Scientific American, <https://blogs.scientificamerican.com/beautiful-minds/the-neuroscience-of-free-will-a-a-mq-a-with-robyn-repko-waller/> (ultima vizualizare 16.02.2021)

Kelsen, Hans, *General Theory of law and state*, Cambridge Massachusetts Harvard University Press, 1949

Kelsen, Hans, *The Pure Theory of Law*, Editura Lawbook Exchange, Ltd., 2009

Kramer, Matthew H., *Retributivism in the Spirit of Finnis*, University of Cambridge, Faculty of Law, Research Paper nr. 43, 2011, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1934746# (ultima vizualizare 03.11.2020)

Kramer, Matthew H., *Freedom and the Rule of Law*, <https://www.law.ua.edu/pubs/lrarticles/Volume%2061/Issue%204/kramer.pdf> (ultima vizualizare 09.11.2020)

Kurki, Visa Aj, *A theory of legal personhood*, Oxford University Press, 2019

Lacey, Nicola, *Philosophy, Political Morality, and History: Explaining the Enduring Resonance of the Hart-Fuller Debate*, New York University law review (1950), vol. 83, nr. 4, octombrie 2008, <https://www.nyulawreview.org/wp-content/uploads/2018/08/NYULawReview-83-4-Lacey.pdf> (ultima vizualizare 04.12.2020)

Lazăr, George-Alexandru, *Pedepsele aplicate persoanelor juridice*, teză de doctorat publicată ulterior sub titlul *Sistemul sanctionator aplicabil persoanelor juridice*, Editura Universul Juridic, București, 2021, https://drept.unibuc.ro/dyn_doc/oferta-educationala/scoala-doctorala/2020-2021/REZUMAT%20lb%20romana.pdf (ultima vizualizare 03.12.2021)

Lefort, Claude, *L'Invention démocratique. Les limites de la domination totalitaire*, Fayard, Paris, 1981

Legea nr. 312 / 1945 pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război, publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 95 din 25 aprilie 1945

Legea nr. 363 /1947 pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română, promulgată prin *Decretul nr. 2299 /1947* și publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 300 bis din 30 decembrie 1947

Legea nr. 7 din 25 ianuarie 1991 pentru ratificarea celui de-al doilea Protocol facultativ la Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice, vizînd abolirea pedepsei cu moartea, publicată în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 18 din 26 ianuarie 1991

Legea nr. 30 din 18 mai 1994, privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la această Convenție, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 135 din 31 mai 1994

Legea nr. 7 din 9 ianuarie 2003, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 27 din 20 ianuarie 2003, de ratificare a Protocolului 13 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale privind abolirea pedepsei cu moartea, încheiat la Vilnius la 3 mai 2002, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 27 din 20 ianuarie 2003

Legea nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii, republicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 628 din 1 septembrie 2012

Legea nr.303/2004 privind Statutul judecătorilor și procurorilor, publicată în Monitorul Oficial al României partea I, nr. 826 din 13 septembrie 2005

Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, publicată în Monitorul Oficial al României partea I, nr. 827 din 13 septembrie 2005

Legea nr. 49 din 11 martie 2022 privind desființarea Secției pentru investigarea infracțiunilor din justiție, precum și pentru modificarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, publicată în Monitorul Oficial al României din 14 martie 2022

Levy, Neil, *Free will in the brain?*, Acta Neurochirurgica, 2021, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s00701-021-04750-1.pdf> (ultima vizualizare 16.02.2021)

Libet, Benjamin, *Do we Have Free Will?*”, The Oxford Handbook of Free Will, Oxford University Press, 2002, <https://personal.lse.ac.uk/ROBERT49/teaching/ph103/pdf/libet2005.pdf> (ultima vizualizare 02.02.2021)

Liiceanu, Gabriel, *Despre limită*, Editura Humanitas, București, 1994

Lind, Douglas, *Constitutional adjudication as a Craft-Bound Excellence*, Yale Journal of Law & the Humanities, vol. 6, issue 2, 1994, <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1124&context=yjlh> (ultima vizualizare 04.12.2020)

List, Christian și Pettit, Philip, *The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*, Philosophy Review XXXIII, nr. 2, 2013, https://www.researchgate.net/publication/291601850_Group_Agency_The_Possibility_Design_and_Status_of_Corporate_Agents (ultima vizualizare 02.12.2021)

Marcu, Gabriela, *To What Extent Is Free Will Actually Free? The Answer of Neurosciences*, ReaserchGate, 2018, https://www.researchgate.net/publication/325055873_To_What_Extent_Is_Free_Will_Actually_Free_The_Answer_of_Neurosciences (ultima vizualizare 11.02.2021)

- Martinez, George A., *On Law and Truth*, Notre Dame Law Review, vol. 72, issue 3, 1999, <https://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol72/iss3/6/> (ultima vizualizare 05.10.2020)
- Mele, Alfred R., *Autonomous Agents: From Self-Control to Autonomy*, New York and Oxford: Oxford University Press, 1995
- Melkevik, Bjarne, *Marxisme et philosophie du droit. Le cas Pasukanis*, Edition Buenos Books International, Paris, 2010
- Moore, Michael, *A Natural Law Theory of Interpretation*, Southern California Law Review, nr. 58, 1985, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/scal58&div=22&id=&page=> (ultima vizualizare 05.10.2020)
- Moris, Herbert, *Persons and Punishment*, The Monist, vol. 52, Issue 4, 1 octombrie 1968, <https://www.scribd.com/document/205054546/Herbert-Morris-Persons-and-Punishment> (ultima vizualizare 27.10.2020)
- Morse, Stephen J., *New Neuroscience, Old Problems*, Dana Foundation, 1 octombrie 2004, <https://www.dana.org/article/new-neuroscience-old-problems/> (ultima vizualizare 08.01.2021)
- Murphy, Jeffrie G, *The State's interest in Retribution*, Journal of Contemporary Legal Issues, vol. 5, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1462864 (ultima vizualizare 30.10.2020)
- Naffine, Ngaire, *Law's Meaning of Life: Philosophy, Religion, Darwin and the Legal Person*, Hart Publishing, Oxford, 2009
- Nahmias, Eddy, Morris, Steven, Nadelhoffer, Thomas și Turner, Jason, *Surveying Freedom: Folk Intuitions About Free Will and Moral Responsibility*, Philosophical Psychology, vol. 18, issue 5, noiembrie 2008, ReaserchGate, https://www.researchgate.net/publication/228625756_Surveying_Freedom_Folk_Intuitions_About_Free_Will_and_Moral_Responsibility (ultima vizualizare 17.02.2021)
- Neuberg, Steven L., Kendrick, Douglas T. și Schaller, Mark, *Evolutionary Social Psychology*, ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/316378566_Evolutionary_Social_Psychology (ultima vizualizare 03.01.2021)
- Nichols, Shaun și Knobe, Joshua, *Moral Responsibility and Determinism: The Cognitive Science of Folk Intuitions*, Nous 41(4), octombrie 2007, ReaserchGate, https://www.researchgate.net/publication/228006186_Moral_Responsibility_and_Determinism_The_Cognitive_Science_of_Folk_Intuitions (ultima vizualizare 17.02.2021)
- Nicolson, Donald, *Truth, Reason and Justice: Epistemology and Politics in Evidence Discourse*, [Modern Law Review](#), ianuarie 2011,

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1468-2230.1994.tb01971.x> (ultima vizualizare 15.10.2020)

Nozick, Robert, *Anarchy, State and Utopia*, New York, Basic Book, 1974

Pappe, H.O., *On The Validity Of Judicial Decisions In The Nazi Era*, Modern Law Review, 1960, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2230.1960.tb00596.x> (ultima vizualizare 25.11.2020)

Park, Roger C., *Evidence Scholarship, Old and New*, Minnesota Law Review, 1991, https://repository.uchastings.edu/faculty_scholarship/603/ (ultima vizualizare 20.08.2020)

Park, Hyeong-Dong, Barnoud, Coline, Trang, Henri, Kannape, Oliver A., Schaller, Karl și Blanke, Olaf, *Breathing is coupled with voluntary action and the cortical readiness potential*, Nature Communications, vol. 11, nr. art. 289, 2020, <https://www.nature.com/articles/s41467-019-13967-9#Sec2> (ultima vizualizare 11.02.2021)

Parker, Brett, *Death Penalty Statutes and Murder Rates: Evidence from Synthetic Controls*, Journal of Empirical Legal Studies, 13 iunie 2021, [Death Penalty Statutes and Murder Rates: Evidence from Synthetic Controls by Brett Parker :: SSRN](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=702921) (ultima vizualizare 20.07.2021)

Patterson, Dennis Michael, *Law and Truth*, Oxford University Press, 1999

Patterson, Dennis, *Interpretation in Law*, San Diego Law Review, vol. 42, 2005, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=702921 (ultima vizualizare 04.12.2020)

Paxton, Joseph M., Ungar, Leo și Greene, Joshua D., *Reflection and Reasoning in Moral Judgment*, Willey Online Library, noiembrie 2011, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1551-6709.2011.01210.x> (ultima vizualizare 10.03.2021)

Penrose, Roger și Hameroff, Stuart, *Consciousness in the Universe: Neuroscience, Quantum Space-Time Geometry and Orch OR Theory*, Journal of Cosmology, vol. 14, 2011, http://www.neurohumanitiestudies.eu/archivio/penrose_consciousness.pdf (ultima vizualizare 16.02.2021).

Pereboom, Derk, *Living without free will*, Cambridge University Press, 2003

Perez-Osorio, Jairo și Wykowska, Agnieszka, *Adopting the intentional stance toward natural and artificial agents*, februarie 2019, ReaserchGate, https://www.researchgate.net/publication/330919842_Adopting_the_intentional_stance_toward_natural_and_artificial_agents (ultima vizualizare 27.12.2021)

Pernu, Thomas K. și Elzein, Nadine, *From Neuroscience to Law: Bridging the Gap*, Frontiers in Psychology, 22 octombrie 2020,

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.01862/full> (ultima vizualizare 02.02.2021)

Petit, Michel, *La fiction à substrat professionnel: une autre voie d'accès à l'anglais de spécialité*, La revue du Geras, nr. 23-26, 1999, <https://journals.openedition.org/asp/2325> (ultima vizualizare 04.12.2020)

Pillsbury, Samuel H., *What is Relational Justice?*, Loyola Law School, Los Angeles Legal Studies Research Paper, nr. 9, 2019, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3338052#:~:text=The%20relational%20harms%20of%20crimes,the%20aim%20of%20relational%20justice.&text=The%20final%20aim%20of%20relational,return%20of%20perpetrators%20as%20well. (ultima vizualizare 07.12.2020)

Posner, Richard, *Economic Analysis of Law*, Aspen Law & Business; 6th edition, 1 Noiembrie 2002

Posner, Richard, *The Problems of Jurisprudence*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1990

Proiect de raport al Parlamentului European privind inteligența artificială în dreptul penal și utilizarea sa de către autoritățile polițienești și judiciare în procedurile penale, 2020/2016 (INI), [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2020/2016\(INI\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2020/2016(INI)) (ultima vizualizare 27.12.2021)

Propunerea de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială (Legea privind inteligența artificială) și de modificare a anumitor acte legislative ale Uniunii, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206&from=EN#footnote10> (ultima vizualizare 05.01.2022)

Pylkkänen, Paavo, *Henry Stapp Vs. David Bohm on Mind, Matter, and Quantum Mechanics*, *Activitas Nervosa Superior*, vol. 61, 2019, <https://link.springer.com/article/10.1007/s41470-019-00035-2> (ultima vizualizare 16.02.2021)

Rawls, John, *A theory of Justice*, ediția revizuită, Harvard University Press, 1999

Recensământul populației concentraționare, Editura Fundației Academia Civică, București, 2007

Report of the Study Group on Fragmentation and International Law, întocmit de Grupul de studiu al International Law Commission și finalizat de Martti Koskenniemi, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l682.pdf (ultima vizualizare 08.12.2020)

Rezoluția conținând recomandări referitoare la normele de drept civil privind robotica, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_RO.html#title1 (ultima vizualizare 27.12.2021)

Rezoluția Parlamentului European conținând recomandări adresate Comisiei privind regimul de răspundere civilă pentru inteligența artificială, [2020/2014 \(INL\)](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_RO.html), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_RO.html (ultima vizualizare 27.12.2021)

Rezoluția conținând recomandări adresate Comisiei privind cadrul de aspecte etice asociate cu inteligența artificială, robotica și tehnologiile conexe, 2020/2012 (INL), [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2020/2012\(INL\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2020/2012(INL)) (ultima vizualizare 27.12.2021)

Rezoluția referitoare la drepturile de proprietate intelectuală pentru dezvoltarea tehnologiilor din domeniul inteligenței artificiale, 2020/2015 (INI), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0176_RO.html (ultima vizualizare 27.12.2021)

Rezoluția Parlamentului European referitoare la inteligența artificială, privind chestiuni legate de interpretarea și aplicarea dreptului internațional, în măsura în care Uniunea Europeană este afectată în domeniile utilizărilor civile și militare, precum și chestiuni legate de autoritatea statului în afara domeniului de aplicare al justiției penale, [2020/2013 \(INI\)](https://www.ilegis.ro/eurolegis/ro/index/act/81349), <https://www.ilegis.ro/eurolegis/ro/index/act/81349> (ultima vizualizare 27.12.2021)

Robinson, Paul H., *The Criminal-Civil Distinction and the Utility of Desert*, [\(PDF\) The Criminal-Civil Distinction and the Utility of Desert \(researchgate.net\)](#) (ultima vizualizare 02.12.2021)

Rodriguez-Blanco, Veronica, *Does Kelsen's notion of legal normativity rest on a mistake?*, *Law and Philosophy*, iunie 2012, https://www.academia.edu/5625818/Does_Kelsens_Notion_of_Legal_Normativity_rest_on_a_mistake (ultima vizualizare 26.11.2020)

Rorty, Richard, *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton University Press, 1979

Rorty, Richard, *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989

Rorty, Richard M., *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method*, The University of Chicago Press, Chicago, 1992

Rosenfeld, Michel, *Dworkin and the one law principle: a pluralist critique*, *Revue Internationale de Philosophie*, nr. 233, 2005/3, <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-philosophie-2005-3-page-363.htm> (ultima vizualizare 01.12.2020)

Roskies, Adina L. și Nichols, Shaun, *Bringing Moral Responsibility Down to Earth*, *The Journal of Philosophy*, nr. 105(7), 2008,

https://www.dartmouth.edu/~adinar/Adinas_homepage/CV_files/down%20to%20earth%20proofs.pdf (ultima vizualizare 17.02.2021)

Rousseau, Jean-Jacque, *Du contrat social, Livre I-er*, Editura Createspace Independent Publishing Platform, 2017

Rudder Baker, Lynne, *Instrumental Intentionality*, Philosophy of Science, vol. 56, nr. 2, iunie 1989, <https://people.umass.edu/lrb/files/bak89insP.pdf> (ultima vizualizare 27.12.2021)

Schleim, Stephan, Spranger, Tade M., Erk, Susanne și Walter, Henrik, *From moral to legal judgment: the influence of normative context in lawyers and other academics*, Social Cognitive and Affective Neuroscience, vol. 6, Issue 1, ianuarie 2011, https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/62137379/From_moral_to_legal_judgment.pdf (ultima vizualizare 10.03.2021)

Schmitt, Carl, *Political theology. Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, The University of Chicago Press, 1985

Scott, David, *Penology*, Sage Publications Ltd, Londra, 2008

Seifert, Josef, *Can neurological evidence refute free will? The failure of a phenomenological analysis of acts in Libet's denial of «positive free will»*, Revista de investigación e Información filosófica, vol. 67, nr. 254, 2011, https://www.academia.edu/5872416/Can_neurological_evidence_refute_free_will_the_failure_of_a_phenomenological_analysis_of_acts_in_Libets_denial_of_positive_free_will (ultima vizualizare 02.02.2021)

Seifert, Josef, *Persons, Causes and free will: Libet's topsy-turvy idea of the order of causes and the forgetfulness of the person*, Journal of East-West Thought, Summer, nr. 2., vol. 4, iunie 2014, <https://www.cpp.edu/~jet/Documents/JET/Jet11/Seifert13-51.pdf> (ultima vizualizare 02.02.2021)

Shapiro, L. A., *Multiple realizations*, 2000, https://www.researchgate.net/publication/261743918_Multiple_Realizations (ultima vizualizare 12.03.2021)

Sher, George, *Desert*, Princeton University Press, 1987

Sher, George, *Who Knew? Responsibility Without Awareness*, Oxford University Press și Oxford Scholarship Online, septembrie 2009

Smith, Angela, *Attitudes, Tracing, and Control*, Applied Philosophy, vol. 32, Issue 2, mai 2015, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/japp.12107> (ultima vizualizare 16.02.2021)

Smith Churchland, Patricia, *Neurofilosofia*, (Trad. de Teodora Lucescu), Editura Cartea Românească Educațional, București, 2020

Solcanu, Mihai Radu, *Filosofia științelor umane: o introducere*, Editura Universității din București, 2012

Solum, Lawrence B., *Legal Personhood for Artificial Intelligences*, North Carolina Law Review, vol. 70, nr. 4, 1992, <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3447&context=nclr> (ultima vizualizare 27.12.2021)

Stănoiu, R.M., *Criminologie*, vol. 1, Editura Oscar Print, București, 1995

Stenger, Victor J., *The Unconscious Quantum: Metaphysics in Modern Physics and Cosmology*, <https://philpapers.org/rec/STETUQ> (ultima vizualizare 16.02.2021)

Swartz, Louis H., *Punishment and Treatment of Offenders*, Buffalo Law Review, vol. 16, nr. 2, 1967, <https://digitalcommons.law.buffalo.edu/buffalolawreview/vol16/iss2/5/> (ultima vizualizare 30.11.2020)

The Corporate Prosecution Registry, creat de profesorii Brandon Garrett și Jon Ashley, <https://corporate-prosecution-registry.com/about/> (ultima vizualizare 03.12.2021)

The Hart–Fuller Debate in the Twenty-First Century, volum coordonat și editat de Peter Cane, publicat de Hart Publishing Ltd, Oxford și Portland, 2010, <http://www.gbv.de/dms/spk/sbb/toc/606486291.pdf> (ultima vizualizare 04.12.2020)

The United States Department of Justice, *Federal Principles of Prosecution of Business Organizations*, <https://www.justice.gov/jm/jm-9-28000-principles-federal-prosecution-business-organizations> (ultima vizualizare 03.12.2021)

Thuot, Jean-François, *Déclin de l'État et formes postmodernes de la démocratie*, Revue québécoise de science politique, nr. 26, 1994, <https://www.erudit.org/en/journals/rqsp/1994-n26-rqsp2520/040354ar/> (ultima vizualizare 07.12.2020)

Thurschwell, Adam, *Furman and Finitude*, în culegerea de texte *Deconstructing the Death Penalty: Derrida's Seminars and the New Abolitionism*, publicată la Fordham University Press, 2018

Treadway, Michael și alții, *Corticolimbic gating of emotion-driven punishment*, Nature Neuroscience, nr. 9, 2014, https://scholar.harvard.edu/files/justinwmartin/files/treadway_et_al._-2014_corticolimbic_gating_of_emotion-driven_punishment.pdf (ultima vizualizare 03.01.2021)

Trivers, Robert, *The evolution of reciprocal altruism*, The Quarterly review of biology 46, nr. 1, The University of Chicago Press, 1971, <https://greatergood.berkeley.edu/images/uploads/Trivers-EvolutionReciprocalAltruism.pdf> (ultima vizualizare 28.12.2020)

Tomuleț, Cristina, *Caracteristici fundamentale ale interpretării judiciare*, SUBB Iurisprudentia, nr. 4, Cluj, 2018, <https://law.ubbcluj.ro/ojs/index.php/iurisprudentia/article/view/19> (ultima vizualizare 07.12.2020)

Twining, William, *Exploratory Essay*, Oxford: Basil Blackwell, 1990

Vasterling, Veronica, *Polical hermeneutics : Hannah Arendt's contribution to political hermeneutics*, 2011, https://www.academia.edu/3152771/Political_Hermeneutics_Hannah_Arendts_Contribution_to_Hermeneutic_Philosophy (ultima vizualizare 09.12.2020)

Wittgenstein, Ludwig, *Cercetări filosofice*, (Trad. de Mircea Dumitru și Mircea Flonta în colaborare cu Adrian-Paul Iliescu), Editura Humanitas, București, 2004

Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus logico-philosophicus*, (Trad. de Mircea Dumitru și Mircea Flonta), Editura Humanitas, București, 2012

Vohs, Kathleen D. și Schooler, Jonathan W., *The Value of Believing in Free Will: Encouraging a Belief in Determinism Increases Cheating*, PubMed, 2008, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-9280.2008.02045.x> (ultima vizualizare 17.02.2021)

von Hirsch, Andrew, *Censure and sanctions*, Clarendon Press, Oxford, 1993 (reeditare 2003)

Wojtczak, Sylwia, *Endowing Artificial Intelligence with legal subjectivity*, februarie 2021, ReaserchGate, https://www.researchgate.net/publication/349365102_Endowing_Artificial_Intelligence_with_legal_subjectivity#:~:text=Endowing%20Artificial%20Intelligence%20with%20legal%20subjectivity (ultima vizualizare 27.12.2021)

Yost, Benjamin S., *Kant's Justification of the Death Penalty Reconsidered*, Kantian Review, vol. 15, nr. 2, 2010, <https://philarchive.org/archive/YOSKJO> (ultima vizualizare 10.11.2021)

Zinchenko, Oksana și Klucharev, Vasily, *Commentary: The Emerging Neuroscience of Third-Party Punishment*, Frontiers in Human Neuroscience, nr. 24, octombrie 2017, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnhum.2017.00512/full> (ultima vizualizare 03.01.2021)

[Ziua Mondială împotriva Pedepsei cu Moartea, 10 octombrie 2020: Declarația comună a Înalțului Reprezentant al Uniunii Europene și a Secretarului General al Consiliului Europei - Noutăți \(coe.int\)](#) (ultima vizualizare 29.06.2021)